

Proefsleuvenonderzoek aan het Pastoor Janssenplein te Veldhoven

A. Porreij

Colofon

Archol rapport nummer: 154
Proefsleuvenonderzoek aan het Pastoor Janssenplein te Veldhoven

A. Porreij

Opdrachtgever: Gemeente Veldhoven
Contactpersoon opdrachtgever: mevr. mr. M. Scharenborg
Bevoegd gezag: mevr. mr. M. Scharenborg (gemeente Veldhoven)

Uitvoering: drs. T.H.M Hos (veldwerkleider)
drs. M. Pruijsen
dhr. A. Porreij MA
dhr. A. Louwen MA
dhr. A. Manders (metaaldetectie)

Auteur: dhr. A. Porreij MA

Beeldmateriaal: ing. S. Shek

Projectleiding/Autorisatie: drs. A. Tol

Redactie: drs. A. Tol

Opmaak: dhr. A. Allen

ISSN 1569-2396
© Archol, Leiden 2011
Postbus 9515
2300 RA Leiden
info@archol.nl
Tel. 071 527 33 13

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
	1.1 Aanleiding en doelstelling	5
	1.2 Onderzoeksgebied	5
2	Landschappelijk, archeologisch en historisch kader	7
	2.1 Landschap	7
	2.2 Archeologisch kader	9
	2.3 Historisch kader	10
	2.4 Vooronderzoek	12
3	Vraagstellingen en methodiek	13
	3.1 Doel- en vraagstellingen	13
	3.2 Methodiek	14
4	Resultaten	17
	4.1 Landschappelijke situatie	17
	4.2 Sporen	18
	4.3 Aardewerk (Tom Hos)	20
	4.3.1 Methode	20
	4.3.2 Resultaten	21
5	Synthese en beantwoording van de onderzoeksvragen	25
	5.1 Synthese	25
	5.2 Beantwoording onderzoeksvragen	25
	5.3 Waardering en advies	26
	Literatuurlijst	27
	Bijlage 1 Vondstenlijst	28

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling

In opdracht van de gemeente Veldhoven heeft Archeologisch Onderzoek Leiden BV op 10 mei 2011 een inventariserend veldonderzoek (IVO) uitgevoerd in verband met voorgenomen bodemingrepen aan het Pastoor Janssenplein in Veldhoven. Aanleiding voor het onderzoek is de realisatie van een Multifunctionele Accommodatie Zuid (MFA-Zuid) in het kader van een Brede-School-ontwikkeling. Uit een bureauonderzoek en een inventariserend booronderzoek uitgevoerd door bureau Bilan blijkt dat in het plangebied behoudenswaardige archeologische resten aanwezig kunnen zijn die bedreigd worden door de geplande bodemingrepen. Op grond hiervan heeft de gemeente Veldhoven (bevoegd gezag) besloten dat verder onderzoek noodzakelijk is. Het onderzoek moet inzicht verschaffen in de aard, omvang en behoudenswaardigheid van deze resten. Aan de hand van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek zal door Archol BV een waardestelling van de aangetroffen sporen en vondsten worden opgesteld, op grond waarvan een selectieadvies wordt uitgebracht. De gemeente Veldhoven zal op basis hiervan besluiten hoe het proces van archeologische monumentenzorg op deze locatie dient te worden vervolgd. Het onderzoek is conform het Programma van Eisen (PvE) uitgevoerd.¹

1.2 Onderzoeksgebied

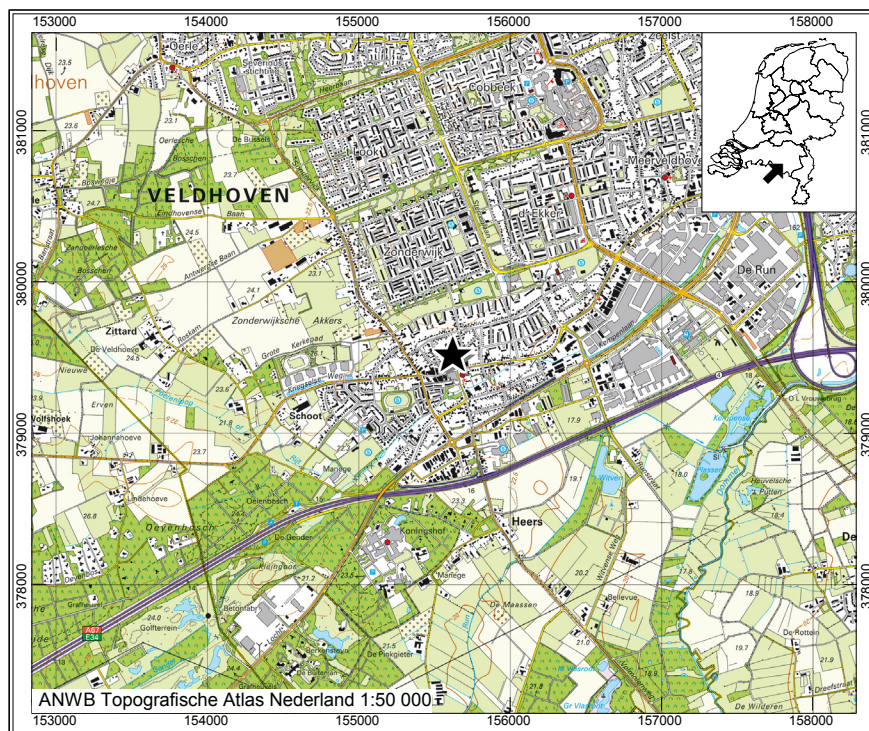
Het plangebied ligt in Veldhoven (zie figuur 1.1). Het wordt ten zuiden begrensd door de Kromstraat, ten oosten door de Rapportstraat, ten westen door de Kerkweg en ten noorden door bestaande bebouwing. Het totale oppervlak van het plangebied is circa 1,91 ha. Het te onderzoeken gebied heeft een totale oppervlakte van 5740 m² en wordt ten zuiden en westen begrensd door de Kerkweg, ten oosten door de Rapportstraat en ten noorden door het Pastoor Janssenplein.

Op het terrein bevindt zich een basisschool, een verharde speelplaats, een zandbak, een grasveld en groenvoorzieningen. Binnen het te onderzoeken gebied staan bovendien enkele te behouden bomen.

In het verleden (begin 19^e eeuw) lag het plangebied direct ten noorden van de oude kern van Veldhoven. Het noorden van het plangebied was vooral in gebruik als bouwland. Het zuiden van het plangebied bestond uit bebouwing en tuinen. In het oosten stond een boerderij met bijbehorende tuin.² Tegenwoordig zijn het plangebied en de directe omgeving bebouwd. Veldhoven is vooral uitgebreid ten noorden van de oude kern.

¹ Kortlang en van der Weele 2011, PvE.

² Van den Berkmortel en Verbeek 2009, 16-17.

Figuur 1.1

Ligging van het plangebied aangegeven met een zwarte ster

Administratieve gegevens

Datum per procesonderdeel

Veldwerk IVO/DO: week 19, 10-05-2011

Uitwerking/rapportage: week 19/20, 2011

Opdrachtgever: Gemeente Veldhoven
 Uitvoerder: Archeologisch Onderzoek Leiden (Archol BV)
 Bevoegd gezag: Gemeente Veldhoven

Locatie

Gemeente: Veldhoven
 Plaats: Veldhoven
 Toponiem: Pastoor Janssenplein
 Kaartblad: 51D

Depot: Provinciaal depot Noord-Brabant

ARCHOL-code: 1300
 Archis-OMnr.: 46486

Coördinaatgegevens
 NO: 155.674 / 379.582
 NW: 155.581 / 379.546
 ZO: 155.663 / 379.487
 ZW: 155.603 / 379.476

Geomorfologie: dekzandrug met daarop een oud bouwlanddek
 Bodem: Bebouwing op dikke eerdgronden

2 Landschappelijk, archeologisch en historisch kader

2.1 Landschap³

Het plangebied ligt in het centrale deklandschap in de Roerdalslenk. De Roerdalslenk, ook wel

Centrale Slenk genoemd, is een tektonisch dalingsgebied dat door breuken, de Feldbiss I Breuk van Vessem en de Peelrandbreuk, wordt begrensd.

Dit dalingsgebied loopt van West- naar Oost-Brabant. Ten zuidwesten en noordwesten liggen de tektonische opheffingsgebieden (horsten) van respectievelijk het Kempisch Hoog en de Peelhorst.

De pleistocene ondergrond van het plangebied bestaat uit löss en dekzand (fijnzandige leem en lemig fijn zand) dikker dan 2 meter, het zogenaamde oude dekzand. In de uiterste zuidoosthoek van het plangebied bestaat de ondergrond uit fluvioperiglaciale afzettingen (matig fijn tot zeer grof zand, deels met planten- en houtresten) die zijn bedekt met löss en dekzand dunner dan 2 meter.

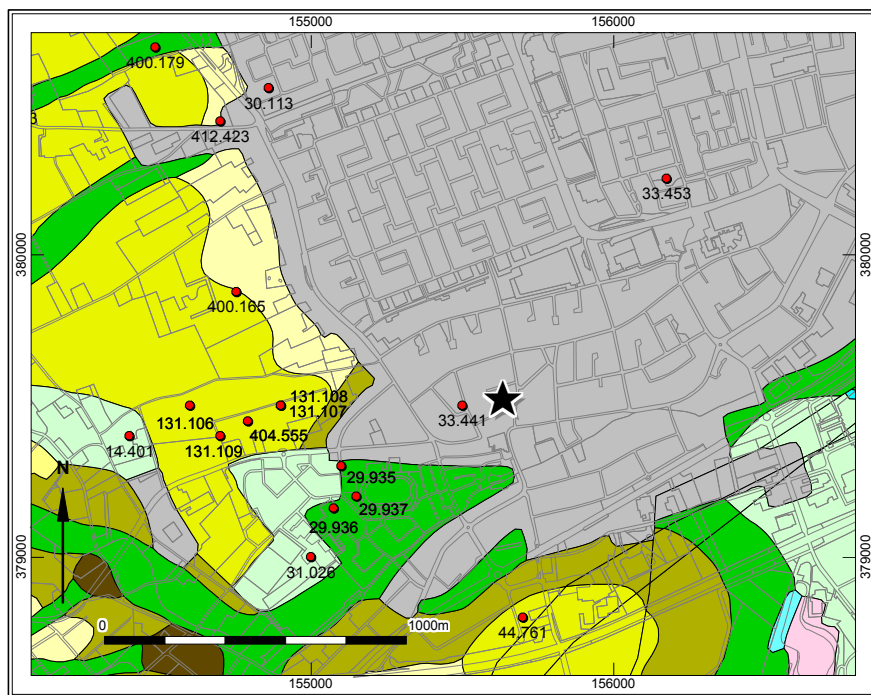
Op de geomorfologische kaart (figuur 2.1) is het plangebied niet in kaart gebracht, omdat de bebouwing van dit gebied een inventarisatie van geomorfologische kenmerken onmogelijk maakt. De omringende gebieden liggen op de overgang van een gebied met dekzandruggen naar het beekdal van de Gender. Het beekdal is beschreven als een relatief laaggelegen beekdalbodem zonder veen, op de kaart omschreven als ondiepe dalen. De laaggelegen beekdalbodem wordt ten zuiden geflankeerd door een relatief hooggelegen beekdalbodem zonder veen. Op de kaart wordt deze hooggelegen beekdalbodem omschreven als niet-waaiervormige glooiingen.

Op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (figuur 2.2) is te zien dat het plangebied ligt op de overgang van een relatief hooggelegen gebied (circa 23 m +NAP) in het noordwesten, naar het lager gelegen beekdal van de Gender (circa 20 m +NAP) in het zuidoosten. Het plangebied heeft een hoogte van circa 22 m +NAP.

Op de bodemkaart (figuur 2.3) is te zien dat het plangebied evenmin in kaart gebracht kon worden vanwege de aanwezige bebouwing. Op basis van de gegevens omtrent de omliggende gebieden kan men aannemen dat het plangebied in een gebied ligt met hoge zwarte (dikke) enkeerdgronden die zijn ontstaan in lemig, fijn zand met grondwatertrap VII. Ten zuiden van het plangebied bestaat de bodem uit lage enkeerdgronden ontstaan in lemig fijn zand met grondwatertrap III.

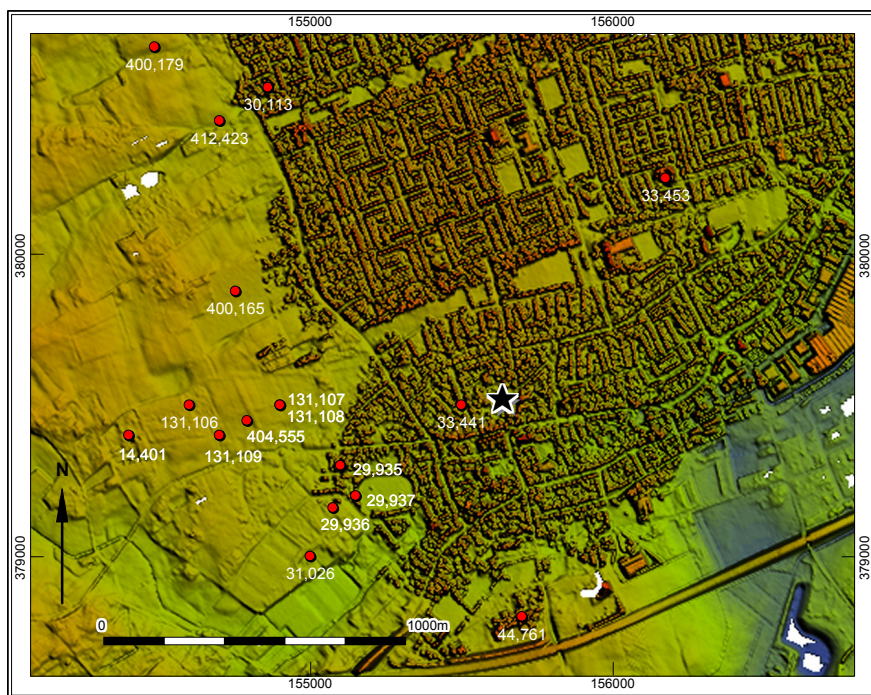
Op de hogere delen kunnen nederzettingssporen verwacht worden vanaf het midden-neolithicum tot en met de Nieuwe tijd. In de lager gelegen delen (zuiden en zuidoosten van het plangebied) kunnen vuusteenconcentraties verwacht worden vanaf het mesolithicum.

³ Integraal overgenomen uit het rapport Van den Beekmortel en Verbeek 2009, 12-15.

- Bebauwing
- Ondiepe dalen
- Niet-waaivormige glooiingen
- Waaivormige glooiingen
- Lage ruggen en heuvels
- Welvingen
- Plateau-achtige vormen
- Vlakten
- Water

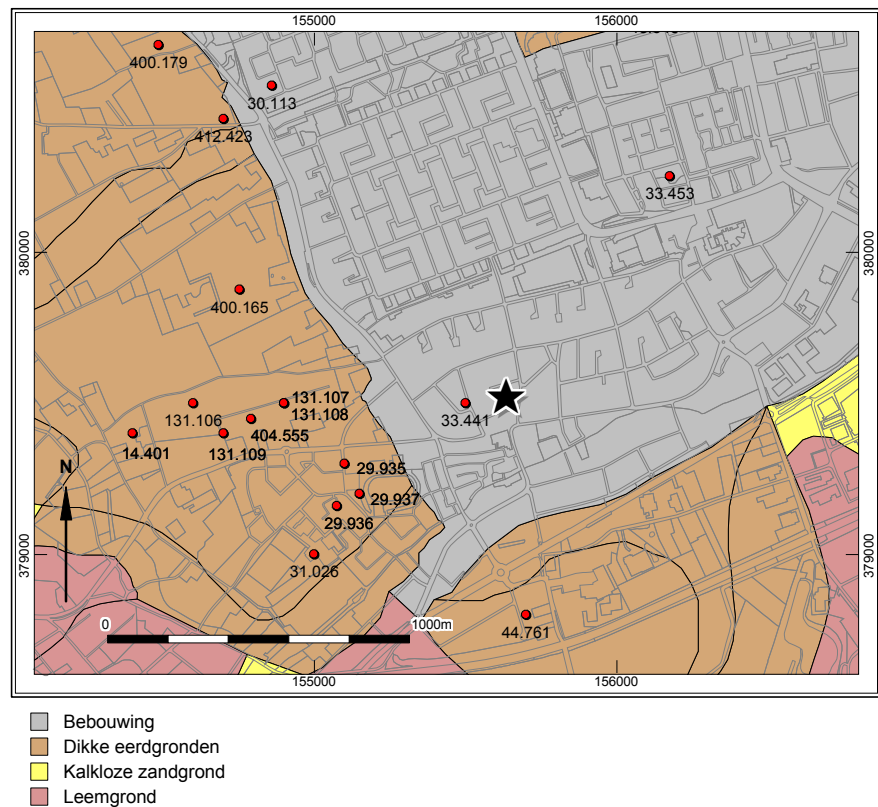
Figuur 2.1
Geomorfologische kaart met Archis waarnemingen

Figuur 2.2
Actueel Hoogtebestand Nederland met Archis waarnemingen

Figuur 2.3

Bodemkaart met Archis waarnemingen

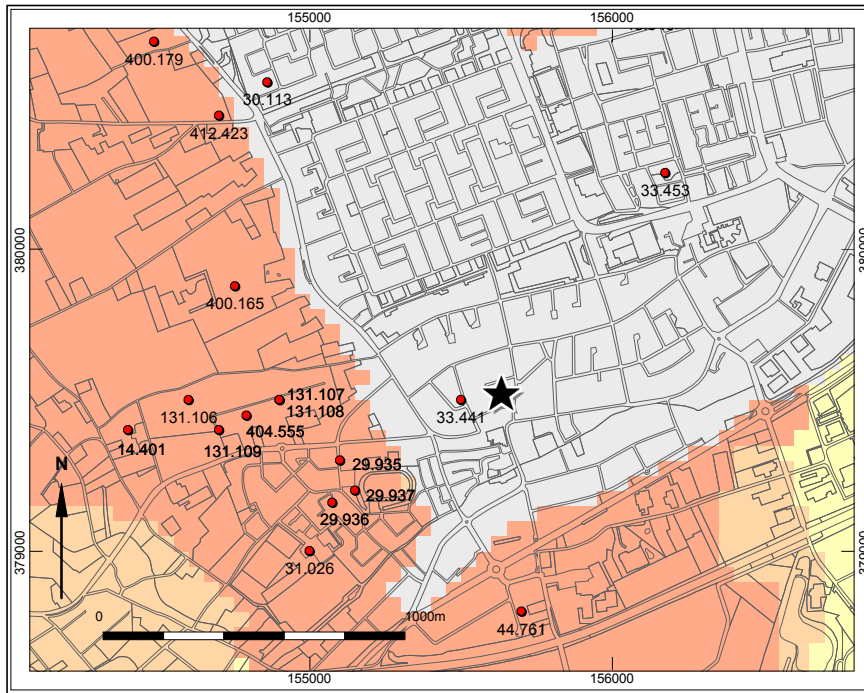
2.2 Archeologisch kader

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW figuur 2.4) is het plangebied niet gekarteerd vanwege de huidige bebouwing, maar de verwachting is dat de dikke enkeerdgronden die rond de bebouwde kom liggen, ook hierbinnen aanwezig zijn. Door deze dikke eerdgronden, de ligging direct ten noorden van de oude dorpskern van Veldhoven en de resultaten uit het vooronderzoek heeft het plangebied een hoge archeologische verwachtingswaarde.⁴

In de buurt van het onderzoeksgebied zijn enkele waarnemingen geregistreerd in Archis:

- Waarnemingsnummer 33441: ijzeren speerpunt uit de vroege middeleeuwen waarvan de locatie niet duidelijk is behalve dat hij afkomstig is uit Veldhoven.
- Waarnemingsnummer 29935: Getypte melding van G. Beex. Bij het bouwrijp maken van het terrein werd een uitgeholde boomstamwaterput gevonden. Er zijn geen daterende scherven aangetroffen.
- Waarnemingsnummer 29936/29937: Terrein met twee mesolithische vuursteenconcentraties. Het betreft vuursteenmateriaal op een hoge akker langs het riviertje de Gender.
- Waarnemingsnummer 31026: ten zuidwesten van het plangebied, aan de Kerkakkerstraat, zijn enkele aardewerkfragmenten uit de Romeinse tijd en een stukje hutteleem aangetroffen.
- Waarnemingsnummer 44761: ten zuiden van het plangebied, in het beekdal van de Gender, is door een particulier een spitskling gevonden. Deze wordt toegeschreven aan de Michelsberg-cultuur en is middenneolithisch gedateerd.

⁴ Van den Beekmortel en Verbeek 2009, 26.

Figuur 2.4
IKAW met Archis waarnemingen

- Waarnemingsnummers 131106, 131107, 131108 en 131109: ten westen van het plangebied, op het huidige terrein van de Kempen-campus, is over een langere periode archeologisch onderzoek uitgevoerd. Bij karterend booronderzoek op het terrein, uitgevoerd in 2000 door RAAP (onderzoeksmeldingsnr. 3090), zijn aardewerkfragmenten gevonden uit de late bronstijd tot vroege ijzertijd (ARCHIS.-waarnemingsnr. 131106), tijdens hetzelfde onderzoek zijn ook een vuurstenen kling uit het mesolithicum tot neolithicum, vuursteenartefacten van onbekende ouderdom en aardewerkscherven uit de vroege tot late middeleeuwen gevonden (ARCHIS-waarnemingsnr. 131107, 131108, 131109).
- Waarnemingsnummer 404555: Tijdens een opgraving uitgevoerd door Archol, in drie fasen tussen 2002 en 2004 (onderzoeksmeldingsnr. 3388, 3536 en 6711), zijn op het terrein twee spiekers, een afvalkuil en een huisplattegrond uit de ijzertijd gevonden. Er zijn daarbij enkele aardewerkfragmenten gevonden uit de bronstijd, ijzertijd en de Romeinse tijd. (vondstmeldingsnr. 402138).

2.3 Historisch kader

De naam Veldhoven (Velthouen) vinden we voor het eerst terug op een oorkonde van 15 november 1295. In die periode trok de nederzetting Oerle meer macht naar zich toe, toen zij de status van vrijheid kreeg, met alle bijbehorende privileges. Zo werd er onder andere een schepenbank in Oerle gevestigd, die recht sprak over de omliggende dorpen Zonderwijk, Veldhoven, Meerveldhoven, Zeelst, Blaarthem, Vessem, Wintelre en Knegsel.⁵

In de periode 1559-1561 werden de dorpen Zeelst en Veldhoven door de leenheer Filips II tot leen verheven aan de leenman jonker François Schotelmans. De dorpen Oerle en Meerveldhoven werden verpand aan de

⁵ Bijnen 2005; Coenen 2006.

Figuur 2.5

Kadastrale minuutplan uit 1832 met puttenplan

leenman Willem de Borchgrave. Daardoor viel elk van de vier dorpen onder het bestuur van een heer en kreeg elk dorp ook de status van heerlijkheid.⁶

Om de rechtspraak in de dorpen in lijn te houden met het nieuwe dagelijkse bestuur, werd in 1560 besloten de grote schepenbank van Oerle op te splitsen. Als gevolg daarvan kwam er een zelfstandige schepenbank voor Veldhoven-Zeelst. In de zestiende eeuw leidde een lange reeks van oorlogen tot economische neergang. Ter voorkoming van plundering moesten vaak hoge afkoopsommen worden betaald aan voorbij trekkende troepen. In 1708 slaagde het dorp Veldhoven er niet in een dergelijke brandschatting te betalen. Hierop werden dertien huizen, waaronder twee pastorieën, door Franse troepen verbrand. Op 1 januari 1811 werden op bevel van Napoleon de schepenbanken afgeschaft en werd heel Nederland naar Frans model ingedeeld in gemeenten. Hierbij ontstonden de gemeenten Veldhoven-Meerveldhoven, Zeelst en Oerle.⁷

Het plangebied ligt direct ten noorden van de oude kern van Veldhoven. Op de kadastrale minuutplan uit 1832 (figuur 2.5) is het plangebied voornamelijk in gebruik als bouwland. Ten zuiden is het in gebruik als tuinen die horen bij de bebouwing aan de Sonderwijsche straat (tegenwoordig de Kromstraat). In het oosten van het plangebied heeft een boerderij gestaan met bijbehorende tuin aan de Rapertstraat (tegenwoordig de Rapportstraat). In het begin van de twintigste eeuw verschijnen een

⁶ Bijnen 2005; Coenen 2006.

⁷ Bijnen 2005; Coenen 2006.

aantal wegen binnen het plangebied (vermoedelijk het tegenwoordige Pastoor Janssenplein). Tussen 1900 en 1930 breidt de bebouwing zich langzaam uit. Het hoogtepunt ligt in de jaren zestig van de vorige eeuw als het plangebied volledig binnen de bebouwing ligt en Veldhoven flink is uitgebreid.

Het bleek niet mogelijk de huidige geografische gegevens aan de kaart te koppelen, waardoor de wegen op de huidige topografische kaart enigszins afwijken van de wegen op de historische kaart. In het recente verleden zijn er wegen bijgekomen (Kerkweg), maar de bestaande wegen hebben min of meer dezelfde ligging.⁸

2.4 Vooronderzoek

Er is een bureau- en inventariserend booronderzoek uitgevoerd door Bilan. Uit het bureauonderzoek bleek dat het plangebied een hoge archeologische verwachting heeft die gerelateerd is aan de aanwezigheid van hoge zwarte enkeerdgronden en een ligging op de rand van een historische kern.

Op basis van onderzoeken en waarnemingen in de omgeving van het plangebied kunnen archeologische waarden worden verwacht vanaf de steentijd.

Tijdens het inventariserend booronderzoek bleek in het plangebied een hoge zwarte enkeerdgrond aanwezig te zijn. De bodem in het plangebied kan (in archeologisch opzicht) als redelijk gaaf worden geclassificeerd, waardoor eventuele archeologische sporen nog intact kunnen zijn.⁹

⁸ Bijnen 2005; Coenen 2006. Voor meer informatie van de historische context van het gebied kan deze publicatie geraadpleegd worden.

⁹ Van den Berkmortel en Verbeek 2009, 7.

3 Vraagstellingen en methodiek

3.1 Doel- en vraagstellingen

Het primaire doel van het Inventariserend Veldonderzoek (IVO) is het toetsen van de gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied.¹⁰ Het IVO gebeurt door middel van proefsleuven, waarbij informatie wordt verkregen over de te verwachten archeologische waarden. Hierbij dient de aan- of afwezigheid van archeologische waarden vastgesteld te worden.¹¹ Indien een vindplaats wordt aangetroffen, dan dient de behoudenswaardigheid hiervan op basis van inhoudelijke en fysieke kwaliteit (aard, datering, karakter, omvang, gaafheid, conservering) te worden vastgesteld. Het onderzoek sluit aan bij de vraagstellingen zoals die zijn verwoord in de hoofdstukken 11, 17, 18 en 22 van de NOaA.¹²

De onderstaande onderzoeksvragen vormen de basis van het onderzoek. Ter beperking van het overzicht, wordt er op gewezen dat ook gesloten vragen (die met ja of nee kunnen worden beantwoord) gemotiveerd met een degelijke onderbouwing beantwoord dienen te worden. Aanvullende onderzoeksvragen dienen zo mogelijk in het kader van de evaluatie van het veldonderzoek nader te worden geformuleerd.¹³

Algemeen

1. Zijn er archeologische resten (sporen, structuren, vondsten) in de bodem aanwezig, of zijn er aanwijzingen dat deze hier verwacht mogen worden?
2. Indien het onderzoek in bepaalde zones géén archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert, welke verklaring is hiervoor dan te geven?

Gaafheid en conservering van de vindplaatsen

1. In welke lagen, zones of gebieden bevinden zich archeologische resten of waar zijn deze te verwachten?
2. Wat is de mate van conservering en gaafheid van de archeologische resten (sporen, structuren en vondsten)?

Perioden en sites

1. Indien er archeologische resten aanwezig zijn, kunnen er binnen de vindplaats aparte sites onderscheiden worden, en zo ja, op welke gronden? Welke criteria worden gehanteerd om dit onderscheid te maken?
2. Wat is de begrenzing en de 'ruimtelijke spreiding, zowel in horizontale als verticale zin, van de sites, sporenzones of vondststrooiingen en wat is de onderlinge samenhang?
3. Wat is per archeologische site in het onderzoeksgebied:
 - a. de ligging (inclusief diepteligging) en begrenzing
 - b. de geologische en/of bodemkundige eenheid
 - c. de omvang (inclusief verticale dimensies)
 - d. aard / complextype / functie
 - e. de samenstelling van de archeologische resten (grondsporen en mobilia)
 - f. de vondst- en spoordichtheid
 - g. de stratigrafie
 - h. de ouderdom, periodisering, typochronologische classificatie

¹⁰ Kortlang en van der Weele 2011, 7.

¹¹ Kortlang en van der Weele 2011, PvE.

¹² Arts *et al.* 2008; Deeben *et al.* 2006; Gerritsen *et al.* 2006; Van Enckevort *et al.* 2006

¹³ Kortlang en van der Weele 2011, 7.

4. Zijn er aanwijzingen voor landgebruik (off-site-patronen) in de zin van wegen, percelering, akkers, grondstofwinning, vennen, etc?
5. Zijn er aanwijzingen voor agrarische en/of ambachtelijke activiteiten? Zo ja, waaruit blijkt dat en welke kenmerken zijn hieraan naar analogie van vraag 3 te geven?
6. Kunnen meerdere bewoningsfasen onderscheiden worden? Zo ja in welke mate zijn deze aaneensluitend?
7. Wanneer en waarom zijn de sites en de vindplaats in zijn geheel verlaten of in onbruik geraakt?

Landschap en bodem

1. Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van de sites (geo(morfo)logisch, bodemkundig, afstand tot water, reliëf)?
2. Wat is de paleo-ecologische context van het onderzoeksgebied? Liggen in het onderzoeksgebied locaties die voor pollenanalyse bemonsterd kunnen worden? Wat is de te verwachten kwaliteit er van?
3. Is in het cultuurdek sprake van een herkenbare stratigrafie? Kan aan de hand van archeologisch vondstmateriaal uit het cultuurdek een uitspraak worden gedaan over de ouderdom en/of de vorming van dit cultuurdek?
4. Bevinden zich in het cultuurdek (plaggende en onderliggende cultuurlagen) sporen van akkerbewerking (zoals ploeg- en spitsporen)?
5. Wat is de aard en ouderdom van eventuele oudere cultuurlagen onder het plaggende? Waar komen deze voor en hoe zijn deze ontstaan?
6. Welke postdepositionele processen hebben zich afgespeeld en wat is het effect daarvan op de archeologische resten?

3.2 Methodiek

Het totale oppervlak van het plangebied beslaat circa 1,9 ha. Het onderzoeksgebied beslaat 5740 m². Volgens het Programma van Eisen (PvE)¹⁴ moesten vier sleuven van in totaal 591 m² worden aangelegd. Hier kon niet aan voldaan worden vanwege onvoorziene omstandigheden. Uiteindelijk is, in totaal 386 m² aangelegd (figuur 3.1).

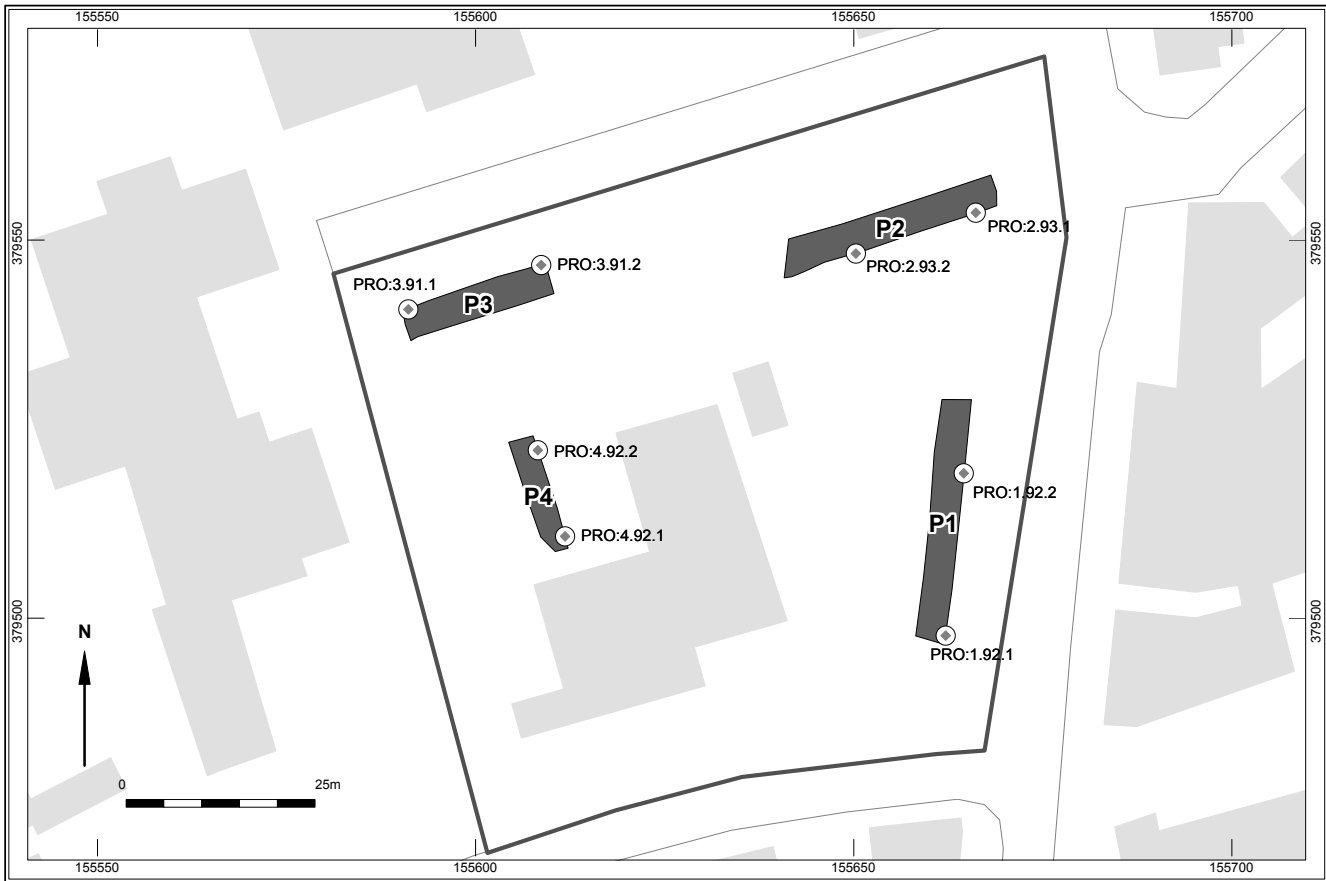
Vanwege de onvoorziene omstandigheden is in samenspraak met de directievoerder besloten om put 1 in te korten tot twee meter voor de bossage zodat de kraan nog kon draaien en wegrijden. Hierdoor is de put 32 meter lang geworden in plaats van de beoogde 57 meter.

Bij put 2 leverde een grote te behouden kastanjeboom problemen op en is besloten om de laatste 10 meter niet aan te leggen.

Put 3 is korter geworden vanwege bossage en te smalle draaimogelijkheden voor de kraan. Bij put 4 kwamen leidingen naar boven die niet op de KLIC stonden waardoor ook deze put korter is geworden.

Ondanks de kortere putten kan een goede uitspraak gedaan worden over de archeologische waarde van het gebied.

¹⁴ Kortlang en van der Weele 2011, PvE.

Figuur 3.1
Putten kaart

Tabel 3.1

Aangelegde putten in Veldhoven
Pastoor Jansenplein

Put	Oppervlak	Lengte	Sporen	Profielen
1	128	32	1	2
2	124	29	1	2
3	84	20	2	2
4	50	16	0	2
Totaal	386	97	4	8

Bij het aanleggen van het vlak is de recente bouwvoor en een ophogingslaag tot aan het esdek machinaal verwijderd. Het esdek is met een metaaldetector belopen en afgezocht op aanlegvondsten en daarna machinaal, maar schavenderwijs verdiept tot op het grondsporenniveau. De vondsten zijn verzameld in vakken van 4x5 meter. Het vlak is aangelegd op sporenniveau en handmatig bijgeschaafd om een goed leesbaar en interpreteerbaar vlak te verkrijgen. Het vlak is vervolgens ingemeten met de Robotic Total Station (RTS), de sporen zijn per put opgetekend en beschreven. In alle putten zijn twee profielen aangelegd, gefotografeerd, getekend en ingemeten. Er is selectief gecoupeerd in put 1 en put 3. Het betreft twee sporen en de sporencoupees zijn gefotografeerd en getekend.

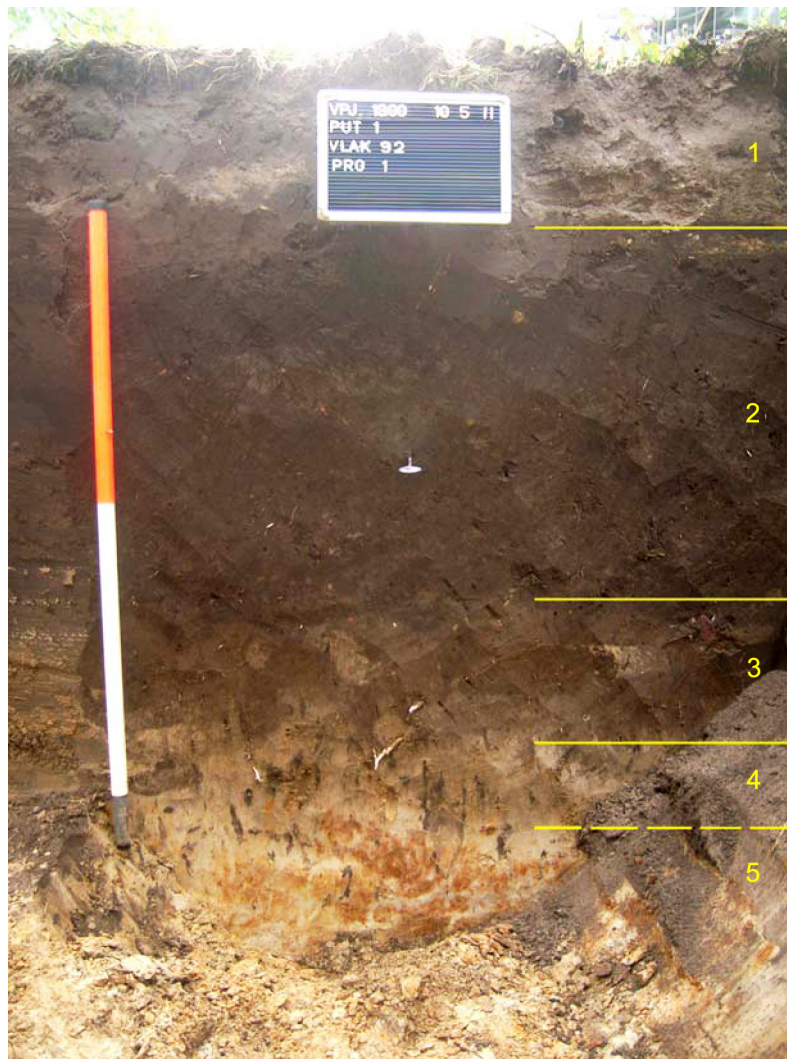
4 Resultaten

4.1 Landschappelijke situatie

De geomorfologie van het plangebied wordt gekenmerkt door een overgang van een gebied met dekzandruggen, met verspreid voorkomende welvingen en relatief hoger gelegen dekzandruggen, naar het beekdal van de Gender. Het vooronderzoek heeft uitgewezen dat de bodemopbouw intact is. In het vooronderzoek is vastgesteld dat hoge enkeerdgronden aanwezig zijn. Hierdoor is de verwachting van eventuele archeologische resten hoog. In put 1 zijn twee profielen gedocumenteerd waar nog een (restant) van een esdek te zien is (figuur 4.1). Beide profielen laten eenzelfde opbouw zien. Het vlak in put 1 lag gemiddeld op 1,35 meter diepte. De opbouw van de put ziet er van boven naar beneden als volgt uit (figuur 4.1):

1. 0-20 cm –Maaiveld: stabilisatiezand (s5001).
2. 20-86 cm –Maaiveld: bouwvoor (s5000) met veel puin. Deze laag lijkt opgebracht te zijn in het recente verleden.
3. 86-116 cm –Maaiveld: (restant) esdek (s5010) .
4. 116-130 cm –Maaiveld: sterk gebioturbeerde laag (s5025) waar grondsporen al zichtbaar in worden.
5. vanaf 130 cm –Maaiveld: wit gele dekzand met roestvlekken (C-horizont, s5030). In de top van het dekzand is het vlak aangelegd.

Figuur 4.1
Profiel 1.92.1

In de andere putten is de opbouw zodanig verstoord dat er geen oorspronkelijk opbouw te zien is. In put 3 was zelfs de bouwvoor weg gegraven en vervangen door een laag stabilisatiezand. In put 2 was alleen een bouwvoor te zien die scherp overging in het sporenvlak. Het lijkt erop dat de grond hier is afgraven en dat er vervolgens weer een laag zwarte grond is aangebracht. Put 4 was voor het grootste deel verstoord vanaf het maaiveld.

In alle putten is onder de geroerde bovengrond een pakket dekzand aangetroffen. In geen van de putten waren nog resten van een (podzol) bodem aanwezig. Dit betekent dat circa 30 cm van de top van het dekzandpakket door agrarische activiteiten is verdwenen. Deze mate van versterking is gebruikelijk voor hoge enkeerdgronden. Alleen in put 4 is sprake van een hogere versterkingsgraad. Hier bleek het vlak over grote delen zeer verstoord te zijn tot minimaal 0,5 meter diepte in het dekzand. Opvallend was het hoogteverschil tussen enerzijds het archeologisch vlak in putten 1 en 4 en anderzijds het vlak in putten 2 en 3. Dit hoogteverschil is veroorzaakt doordat put 1 en 4 dicht bij het beekdal van de Gender liggen dan put 2 en 3.

4.2 Sporen

In totaal zijn over de 4 putten verspreid, 4 sporen aangetroffen (figuur 4.2). In put 1 is één spoor aangetroffen dat na couperen natuurlijk bleek te zijn. Het spoor was onregelmatig van vorm en lichtgrijs van kleur. Het is waarschijnlijk veroorzaakt door vegetatie, waarbij de bodem is uitgeloozd.

In put 2 is een waterput aangetroffen. Het betreft een recente put met een betonnen rand. Naast deze waterput zijn er meerdere verstoringen aangetroffen met huishoudelijk afval erin dat niet ouder dan 50 jaar is.

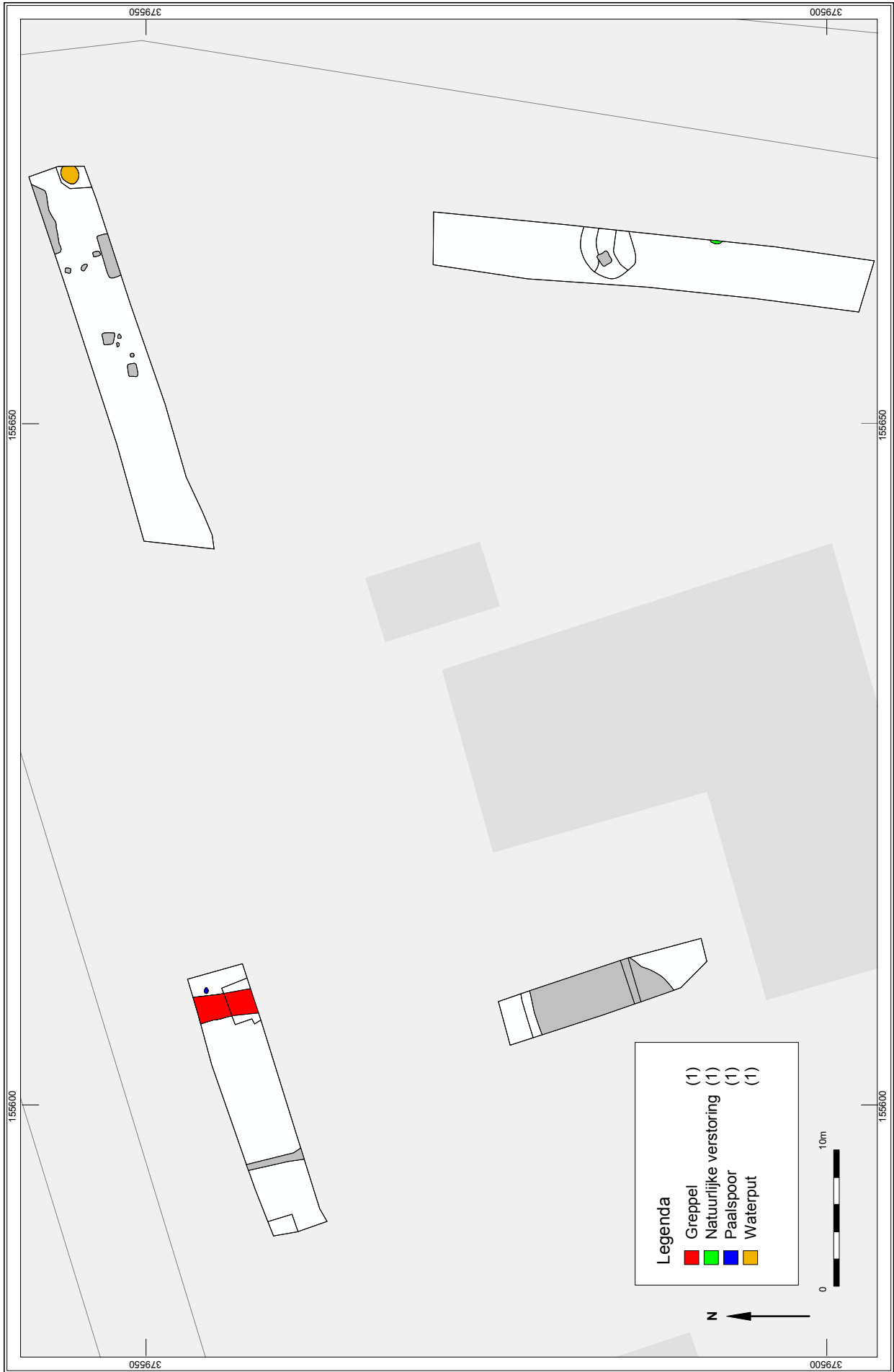
In put 3 zijn twee sporen aangetroffen: een perceleringsgreppel met bijbehorende paalspoor. Hieronder wordt de greppel besproken.

In put 4 zijn geen sporen aangetroffen.

Perceelsgreppel

In put 3 werd een perceelgreppel aangesneden. Deze greppel is gecoupeerd en gedocumenteerd (figuur 4.3). De greppel is 80 cm diep. Gezien de opvulling en kleur is het aannemelijk dat de greppel is gegraven in de Nieuwe tijd, hoewel ondersteunend vondstmateriaal ontbreekt. Het paalspoor naast de greppel heeft dezelfde opvulling en kleur als de greppel. Het spoor is niet gecoupeerd. Het is aannemelijk dat het paalspoor behoort bij een hekwerk dat langs de greppel heeft gestaan.

Figuur 4.2
Alle sporen kaart

Figuur 4.3
Spoor 1 put 3

4.3 Aardewerk (Tom Hos)

Tijdens de opgraving in Veldhoven Pastoor Janssenplein zijn in put 1 tien scherven aardewerk aangetroffen met een totaal gewicht van 112 gram, die gedateerd kunnen worden vanaf de vroege middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd (tabel 4.1 en figuur 4.4). De scherven komen uit de bouwvoor, het esdek en van het vlak.

vondstnr	categorie	put	vlak	vak	spoor	aantal	gewicht	opmerking
1	Aardewerk Late Middeleeuwen B	1	1	1	5000	4	35.8	1x Langerwehe kan, 1x rand Siegburg kan, 1x roodbakkend standing en 1x rood- bakkend indet 1400 - 1650
2	Aardewerk Late Middeleeuwen B	1	1	3	5030	1	5.9	grijsbakkend 1300- 1500
3	Aardewerk Late Middeleeuwen B	1	1	3	5010	1	35.3	steel van roodbak- kend testje of steelkom 1400-1600 spaarzaam glazuur
4	Aardewerk Vroege Middeleeuwen D	1	1	4	5010	1	3.8	1x standing rood- bakkend met glazuur int (1500 - 1800)
4	Aardewerk Nieuwe tijd	1	1	4	5010	1	11.9	1x w10 (800 - 1000) Badorf
5	Aardewerk Nieuwe tijd	1	1	6	5010	1	14.9	oortje van een Westerwald kannetje met bloemversiering
6	Aardewerk Vroege Middeleeuwen D	1	1	5	5030	1	5.3	w 12 Mayen grijs- kleurend
Totaal						10	112,4	

Tabel 4.1

Aantallen aardewerkvondsten

4.3.1 Methode

Voor de determinatie zijn de gevonden gebruiksvoorwerpen gedetermineerd naar bakselsoort, functiegroep, vormtype, datering en herkomst. De determinatie vond plaats volgens de standaard van het zogeheten 'Deventersysteem'.

Het Deventersysteem is opgezet om een standaard voor de determinatie van laat- en postmiddeleeuwse keramiek en glas te creëren. Hiervoor zijn drie hoofdredenen: ten eerste verschaft het een eenvoudige en eenduidige methode voor de analyse, ten tweede biedt het de mogelijkheid vergelijkbare complexen van verschillende onderzoekslocaties en onderzoekers met elkaar te vergelijken en ten derde ontstaat op deze manier een groeiende database waarin alle gevonden typen worden gecatalogiseerd.

De classificatie via het Deventersysteem werkt via een code, die bestaat uit drie elementen. Het eerste element is de baksel- of materiaalsoort, het tweede element geeft het gebruik van het voorwerp weer en het derde is het typenummer. Een pispot van roodbakend aardewerk kan dan de volgende code krijgen: r-pis-5, waarbij 'r' voor roodbakend staat, 'pis' voor een pispot en '5' het typenummer weergeeft, waardoor een unieke code ontstaat.

4.3.2 Resultaten

Karolingisch gedraaid aardewerk

Er zijn twee scherven Karolingisch gedraaid aardewerk in de opgraving aangetroffen. Het betreft een hard gebakken blauwgrijze scherf uit Mayen (w 12) (v.6). Deze scherf is afkomstig uit het esdek. De andere scherf is een hard gebakken rode scherf uit Badorf (w 10) (v.4). Deze scherf komt uit het sporenvlak. De scherven kunnen gedateerd worden tussen 750 en 1000 AD.

Karolingisch gedraaid aardewerk wordt ruwweg gemaakt tussen 750 en 1000 AD in het Rijngebied. In Nederland wordt het aardewerk gedetermineerd aan de hand van de Dorestadtypologie. Hierin worden op basis van de magering drie herkomstgebieden onderscheiden. Het betreft Badorf, Mayen en Walberberg-aardewerk, waarbij Badorf-aardewerk het fijnst gemagerd is en Walberberg het grofst. Verder wordt er een indeling gemaakt in hardheid.

Geglazuurd steengoed

In de opgraving zijn 3 scherven geglazuurd steengoed aangetroffen. Het betrof fragmenten van kannen, één uit Langerwehe (1400 – 1500) (v.1) afkomstig uit de bouwvoor (s5000), één rand uit Siegburg (1400 – 1500) (v.1) afkomstig uit de bouwvoor (s5000) en een oor met bloemversiering uit Westerwald (1700 – 1800) (v.5) afkomstig uit het esdek (s5010).

Geglazuurd steengoed is qua baksel hetzelfde als gewoon steengoed. Op het oppervlak is echter zoutglazuur en/of ijzerengobe aangebracht. Het vormenspectrum beslaat kannen, potten, flessen en bekers. Er kunnen meerdere productiecentra worden herkend. De oudste betreffen Siegburg en Langerwehe, die hun hoogtepunt hebben tussen 1300 en 1450. Siegburg-aardewerk wordt gekenmerkt door een licht baksel en uitwendig aangebracht zoutglazuur. Langerwehe heeft een wat donkerdere breuk en wordt vaak versierd met ijzerengobe, waaroverheen zoutglazuur kan worden aangebracht. Steengoed uit Raeren, Aken en Frechen betreft de tweede generatie steengoed (circa 1450 – 1700). Akens steengoed kenmerkt zich door een nog lichter baksel dan het Siegburger-waar en aangebracht zoutglazuur. Het steengoed uit Frechen is karakteristiek

vanwege het zogenaamde pantermotief. Het steengoed heeft een grijze scherf en een dik onderglazuur van ijzerengobe. Hieroverheen is een dikke laag zoutglazuur aangebracht. Raerens steengoed is de opvolger van het Langerwehe-steengoed. Het baksel is min of meer gelijk, maar de potten worden voorzien van appliques en versieringen. Aan het eind van de 17^e eeuw en in de 18^e eeuw wordt het Westerwald-steengoed dominant. Het betreft aardewerk met een lichtgrijze scherf met een heldere blauwgrijze zoutglazuur die dun is aangebracht. De pot heeft verder een onderglazuur van kobaltverf, waardoor een karakteristieke versiering ontstaat. Opgemerkt dient te worden dat er geen één op één relatie bestaat tussen productiecentrum en type steengoed. Ook in Raeren werden vormen gemaakt met een pantermotief en in Siegburg werd af en toe ijzerengobe als decoratietechniek gebruikt. De hierboven genoemde beschrijving heeft betrekking op het gros van de vormen uit een productiecentrum. Een laatste categorie die genoemd dient te worden betreft steengoedflessen, die vanaf het midden van de zeventiende eeuw worden gemaakt.

Grijsbakkend

In de opgraving is één scherf grijsbakkend aardewerk (v.2) aangetroffen, die gedateerd kan worden tussen 1200 en 1500 AD. Deze scherf is afkomstig uit het sporenvak (s5030).

Grijsbakkend aardewerk komt voor vanaf de 13e eeuw. Het is van dezelfde klei gemaakt als roodbakkend aardewerk. Grijsbakkend is echter reducerend gebakken. Dat betekent dat er te weinig zuurstof in de pottenbakkersoven aanwezig was om de verbranding optimaal te laten verlopen. Hierdoor krijgen de ijzerdeeltjes in de klei niet de kans om zich met zuurstof te binden en blijven ze grijs. Grijsbakkend aardewerk wordt lokaal geproduceerd. Het vormenspectrum bestaat onder andere uit potten, kannen, kogelpotten en vuurstolpen. Het grijsbakkend aardewerk komt voor tot circa 1500.

Roodbakkend

In de opgraving zijn vier scherven roodbakkend aardewerk gevonden. Herkenbare vormen zijn de steel van een testje of een steelkom (v.3) en twee fragmenten van een standring van kommen of kannen. Het aardewerk kan gedateerd worden tussen 1400 en 1800.

Roodbakkend aardewerk is lokaal gemaakt en begint gelijktijdig met het grijsbakkende aardewerk (13^e eeuw). Roodbakkend is in tegenstelling tot grijsbakkend aardewerk oxiderend gebakken, dat betekent dat er meer zuurstof aanwezig is dan dat er nodig is om de verbranding maximaal te laten verlopen. De overige zuurstofdeeltjes binden zich met ijzerdeeltjes in de klei, die vervolgens rood kleurt. Een voordeel van het roodbakkend aardewerk is dat er loodglazuur op aangebracht kan worden. Vormen met loodglazuur kunnen beter schoongemaakt worden en zijn daarom meer geschikt om als kookgerei en eetgerei te gebruiken. Vrijwel alle vormen kunnen van roodbakkend aardewerk gemaakt zijn.

Figuur 4.4

Overzicht aardewerk uit de middeleeuwen en
nieuwe tijd.

5 Synthese en beantwoording van de onderzoeksvragen

5.1 Synthese

Na het vooronderzoek is vastgesteld dat het plangebied een hoge archeologische waarde heeft op basis van hoge zwarte enkeerdgronden en de ligging direct ten noorden van de oude dorpskern. Er zijn vier putten aangelegd met een oppervlakte van 386 m². De bovengrond (plaggendek) is grotendeels verstoord, maar de top van het dekzand laat een verstoringsgraad zien die gebruikelijk is onder het plaggendek. Alleen put 4 is dieper verstoord.

Bij het onderzoek zijn vier sporen aangetroffen: een spoor dat na couperen natuurlijk bleek te zijn, een perceleringsgreppel, een paalspoor en een put met betonnen rand. In put 1 is in de bouwvoor, het esdek en het sporenvlak een aantal scherven gevonden die tussen 750 en 1800 kunnen worden gedateerd. Het aantal scherven is te gering om harde uitspraken te doen over de datering van de ontginningsperiode. De oude dorpskern is aan het begin van de late middeleeuwen ontstaan (zie historisch kader). Hierdoor kan men aannemen dat het gebied in ieder geval vanaf die periode als akkerland in gebruik was. Mogelijk wijst het oudste scherfmateriaal op bewoning en/of agrarische activiteiten in de omgeving vanaf de vroege middeleeuwen.

De greppel is vermoedelijk in de Nieuwe tijd gegraven. De perceleringsgreppel is niet meer terug te zien op de historische kaart. Dit kan betekenen dat de greppel al was gedempt in de 19de eeuw en dat er toen nieuwe perceelsgrenzen vastgelegd zijn.

5.2 Beantwoording onderzoeksvragen

Vanwege de geringe omvang en geringe vondsten van het onderzoek, vervalt een groot deel van de onderzoeksvragen. De vragen over gaafheid en conservering van de vindplaatsen en perioden en sites zijn vervallen, alsmede de vragen 5 en 6 met betrekking tot landschap en bodem. Hieronder zijn alleen de relevante vragen beantwoord.

Algemeen

1. *Zijn er archeologische resten (sporen, structuren, vondsten) in de bodem aanwezig, of zijn er aanwijzingen dat deze hier verwacht mogen worden?*

Ja, er zijn een waterput met betonnen rand en een perceleringsgreppel met bijbehorend paalspoor aangetroffen. In put 1 was sprake van een relatief intact bodemprofiel. Er was een (restant) van een esdek te zien waarin een aantal scherven zijn gevonden die tussen 750 en 1800 kunnen worden gedateerd.

2. *Indien het onderzoek in bepaalde zones géén archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert, welke verklaring is hiervoor dan te geven?*

Put 1 en 4 liggen dichtbij het beekdal van de Gender en betreft een laaggelegen gebied. Mogelijk was dit gebied te nat voor bewoning of gebruik. In put 2 en 3 zijn sporen uit de Nieuwe tijd aangetroffen. In put 4 is een grote verstoring aangetroffen waardoor mogelijke sporen zeker verloren zijn gegaan.

Landschap en bodem

1. *Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van de sites (geo(morfo)logisch, bodemkundig, afstand tot water, reliëf)?*

Het plangebied ligt in het centrale deklandschap in de Roerdalslenk. Het plangebied is niet gekarteerd vanwege bebouwing, maar de omringende gebieden liggen op de overgang van een gebied met dekzandruggen, met verspreid voorkomende en relatief hoger gelegen dekzandruggen, naar het beekdal van de Gender. Hetzelfde geldt op bodemkundig gebied. Gezien de omliggende gebieden kan men aannemen dat het plangebied in een gebied met hoge zwarte (dikke) enkeerdgronden die zijn ontstaan in lemig fijn zand met grondwatertrap VII. Ten zuiden van het plangebied bestaat de bodem uit lage enkeerdgronden ontstaan in lemig fijn zand met grondwatertrap III.

2. *Is in het cultuurdek sprake van een herkenbare stratigrafie? Kan aan de hand van archeologisch vondstmateriaal uit het cultuurdek een uitspraak worden gedaan over de ouderdom en/of de vorming van dit cultuurdek?*

Onder de ophoging is een (restant) esdek aangetroffen waarin geen stratigrafie kon worden vastgesteld. Dit esdek kan aan de hand van het geringe scherfmateriaal niet nauwkeurig genoeg gedateerd worden.

3. *Bevinden zich in het cultuurdek (plaggendek en onderliggende cultuurlagen) sporen van akkerbewerking (zoals ploeg- en spitsporen)?*

Er zijn tijdens de aanleg van de putten geen spit- of ploegsporen aangetroffen.

5.3 Waardering en advies

Aan de hand van de aangetroffen sporen (recente waterput, perceelsgreppel uit de nieuwe tijd), en de deels verstoorte bodemopbouw heeft het plangebied geen hoge archeologische waarde. Dit betekent niet dat hier helemaal geen archeologische resten aanwezig zijn, maar de kans is klein dat hier iets behoudenswaardig aanwezig is. Wij adviseren daarom dat verder archeologisch onderzoek niet nodig is.

Literatuurlijst

Berkmortel, B. van den & C. Verbeek, 2009: *Veldhoven (NB) - Pastoor Janssenplein. Archeologisch bureau- en inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)*, Tilburg (BILAN rapport 2009/concept).

Bijnen, J., 2005: *Veldhoven. 4000 jaar geschiedenis van Oerle, Meerveldhoven, Veldhoven en Zeelst*, Veldhoven.

Coenen, J., 2006: *Veldhoven. Van Toterfout tot Heden*, Veldhoven.

F. Gerritsen, P. Jongste & L.Theunissen 2005:, Hoofdstuk 17, De Late Prehistorie in Noord-, Oost en Zuid-Nederland en het Rivierengebied, versie 1.0, *Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA)*, Amersfoort.

H. van Enckevort, T. de Groot, H. Hiddink & W. Vos 2005: Hoofdstuk 18, De Romeinse tijd in het Midden-Nederlandse Rivierengebied en het Zuid Nederlands dekzand en Lössgebied, versie 1.0, *Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA)*, Amersfoort.

N. Arts, A. Huijbers, K. Leenders, J. Schotten, H. Stoepker, F. Theuws & A. Verhoeven 2007: Hoofdstuk 22, De Middeleeuwen en Vroegmoderne tijd in Zuid-Nederland, versie 1.0, *Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA)*, Amersfoort.

Kortlang, F. & M. van der Weele, 2011: *Programma van Eisen Pastoor Janssenplein Veldhoven*, Eindhoven.

Bijlage 1 Vondstenlijst

put	vlak	spoor	type	gecoupeerd	diepte	opmerking
1	1	1	Natuurlijke verstoring	ja		vervalt.
1	92	5000	Laag	nee		Bouwvoor.
1	92	5001	Laag	nee		Opgehoogd zand, stabilisatiezand of ander zand.
1	92	5010	Laag	nee		restant esdek, bruin matig siltig zand (Zs2) humeus + Mangaan.
1	92	5025	Laag	nee		mollenlaag (A/C horizont) lichtbruin lichtgrijs siltig zand (zs1).
1	92	5030	Laag	nee		C-horizont, wit siltig zand (zs1) + roestvlekken.
2	1	1	Waterput	nee		Waterput uit 'recente' tijden.
2	93	5000	Laag	nee		verrommelde bouwvoor, bruin grijs heterogeen siltig zand (Zs1).
2	93	5030	Laag	nee		C-horizont, licht geel siltig zand (Zs1) + roestvlekken.
3	1	1	Greppel	ja	80	
3	1	2	Paalkuil	nee		donkergrijs siltig zand (Zs1) hoort vermoedelijk bij spoor 1.
3	91	5001	Laag	nee		recent ophogingspakket, lichtgrijs siltig zand (Zs1).
3	91	5030	Laag	nee		C-horizont, wit licht geel siltig zand (Zs1) + roest.
3	93	1	Greppel	ja	80	
4	92	5000	Laag	nee		Bouwvoor, donkergrijs zwart matig siltig zand (Zs2) humeus + puin en Mangaan.
4	92	5001	Laag	nee		verrommeld ophogingszand
4	92	5025	Laag	nee		A/C horizont of restant esdek met ontginningssporen? donkergrijs heterogeen matig siltig zand (Zs2) + gele brokken.
4	92	5030	Laag	nee		l. geel zs1 C-horizont